

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI

OLIV TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

NAMANGAN MUHANDISLIK-QURILISH INSTITUTI

NAMMOQI

O'quv-uslubiy boshqarma

№ 189

«3» 07 2024 y.

“Nammoqiy”
O'quv-uslubiy boshqarma protektor
Q.M. Inoyatov
2024 yil
Namangan

HAYOT FAOLİYATI XAVFISIZLIGI

FANINING ISHCHI O'QUV DASTURI

(sirdqi ta'lim yo'nalish uchun)

Bilim sohasi: 600 000 – Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari
Ta'lim sohasi: 610000 – Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari
Ta'lim yo'nalishi: 60610200 – Axborot tizimlari va texnologiyalari (tarmoqlar va sohalar bo'yicha)

Namangan -2024

Fan/modul kodi	O'quv yili	Semestr	Kreditlar
HFH 1606	2024-2025	6	6
Fan/modul turi	Ta'lim tili	Haftadagi dars soatlari	
Majburiy	O'zbek tili	7	
1.	Fanning nomi	Auditoriya mashg'ulotlari (soat)	Mustaqil ta'lim (soat)
	Hayot faoliyati xavfsizligi (Ekologiya, FVFX, HFEX)	28(12m,8a,8i)	152
2.	I. Fanning mazmuni		
	<p>Fanni o'qitishdan maqsad - talabalarga inson va tabiat o'zaro aloqalarining oqibatlarini global ekologik muammolar, ularni kelib chiqish manbaini, sabab va oqibatlar, ularni bartaraf etish yo'llari, tabiiy, texnolog va ekologik xavfsizlikni favqulodda vaziyatlarda aholi va hududlarni muhofaza qilish, jorabat olinganlarga birinchi tibbiy yordam ko'rsatish hamda hayot faoliyatni xavfsizligining nazariy asoslari, inson mehnat faoliyatining (Ekologik asoslari), hayot faoliyat xavfsizligini ta'minlashning ergonomika va psixologik asoslari, asbobot xavfsizligini ta'minlash usullarini o'qitishdir.</p> <p>Fanning vazifasi - mavjud ekologik muammolar va ularning oldini olish yo'llarini, tabiatga ta'sir yettovchi tabiiy omillarni bartaraf etiladigan tabiiy asoslarni, tabiiy omillarning kelib chiqishini, insoniyat faoliyatining atrof muhitga ta'siri (qilim o'zgarishi va cho'llanish) va favqulodda vaziyatlarga olib kelishi, aholini va moddiy boyliklarni favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilish usullarini, nazariy bilimlar, amaliy ko'nikmalar, hayot faoliyat xavfsizligi jarayonlarga ustubay yondoshuv hamda ilmiy daryoqurashni shakllantirish, qonunlar va kategoriyalar mazmun-mohiyatini bilish, ularga nisbatan shaxsiy munosabati shakllantirish orqali insonning hayotidagi o'rni va ahamiyatini ochib berish.</p> <p>II. Asosiy nazariy qism (ma'ruza mashg'ulotlari)</p> <p>Fan tarkibiga quyidagi mavzular kiradi:</p> <p>1-mavzu: "Hayot faoliyat xavfsizligi(Ekologiya, FVFX, HFEX)" faniga kirish va huquqiy asoslari</p> <p>"Hayot faoliyat xavfsizligi(Ekologiya, FVFX, HFEX)" fani asosiy</p>		

tushunchalari va terminlari, tarkibiy qismlari Hayot faoliyat xavfsizligi(Ekologiya, FVFX, HFEX)" ning huquqiy asoslari, mazmuni, Hayot faoliyat xavfsizligini ta'minlash bo'yicha qabul qilingan asosiy qonunlar, standartlar, nizomlar, qoidalar va me'yoriy hujjatlar tizimi.
2*-mavzu. Ekologiyaning umumiy masalalari Ekologiyaning nazariy asoslari, Ekologiyaning asosiy tushunchalari, Biosferada kechadigan jarayonlar, Tabiiy resurslar.
3-mavzu. Atmosfera muhofazasi Atmosferaning tarkibi va tuzilishi Atmosferaning ifloslanishi va uni ifloslovchi manbalar. Atmosfera havosini zaharli gazlar bilan ifloslanishi, ularni kamaytirish va zararsizlantirish yo'llari. Global iqlim o'zgarishi, ularni o'zgarishini oldini olish bo'yicha chora-tadbirlar. Iqlim o'zgarishiga moslashuv.
4*-mavzu: Gidrosfera va uni muhofazalash Tabiada suv va uning ahamiyati. Tabiada suvning aylanishi va yer osti suvlarining paydo bo'lishi. Suvlarning ifloslanishi. Ifloslangan suvlarining insonlar salomatligiga ta'siri. Ogova suvlar va ularning turlari, ogova suvlarining tozalash yo'llari. Orol dengizidagi bugungi holat.
5*-mavzu: Litosfera muhofazasi. Biologik xilma-xillik va uning shakllanishi Litosfera tushunchasi. Tuproq, uning ahamiyati va tirik organizmlar hayotidagi roli. Tuproq eroziyasi, uning turlari va unga qarshi kurash yo'llari. Mineral va energetik resurslar va ulardan oqilona foydalanish. Qatq chiqindilardan atrof-muhitni himoya qilish. Toza hudud dasturi, uning mazmuni, maqsadi va vazifalari. O'zbekistondagi biotsilma-xillik va uni himoya qilish. Aholida qo'rqlanadigan tabiiy hodudlar. Fauna va floraning "O'ziri kitob"ga kiritilgan kamyob va yo'qolib borayotgan turlari.
6-mavzu: Favqulodda vaziyatlarining tasnifi va tavsifi. Favqaro muhofazasi haqida umumiy tushuncha. O'zbekiston Respublikasida favqaro muhofazasini tashkil etishning umumiy tamoyillari. Favqarolarning favqaro muhofazasi sohasidagi huquq va majburiyatlari. Favqulodda vaziyatlarining tasnifi va tavsifi. O'zbekiston respublikasi favqulodda vaziyatlarining oldini olish va bunday vaziyatlarda harakat qilish davlat tizimi(FVIDT) ning tuzilishi, vazifalari, kuch va vositalari
7*- mavzu: Ommaviy qirg'in qurollari va ular ta'siridan aholini muhofaza qilish Qirg'in qurollari haqida tushuncha. Yadroviy qurollar va ularning

namunyalari. Kimyoviy qurollarning turlari va xususiyatlari. Biologik qurollar va ularning xususiyatlari.

8-mavzu: Tabiiy, texnogen va ekologik tuzdagi favqulodda vaziyatlar va ular ta'siridan aholini muhofaza qilish

Geologik va gidrometeorologik xavfli hodisalar va ulardan muhofazalanish chorlari Favqulodda epidemioologik, epizootik va epifitotik vaziyatlar. Gidrometika inshootlarida yuz beradigan favqulodda vaziyatlar Ishlab chiqarish jarayonlaridagi avariyaalar Avariya va fojiali hodisalarni kelib chiqaradigan omillar Qurug'lik (tuproq, yer ostining holati, atmosfera (havo muhit) tarkibi va xossalari va gidrosfera tarkibining o'zgarishi bilan bog'liq favqulodda vaziyatlar Chiqindilar muammosi. Global iqlim o'zgarishi, cho'llanish sabablari, iehimlik suv muammosi.

9-mavzu: Zilzila, uning yuzaga kelish sabablari. Zilzilaga qadar, zilzila vaqtida va zilziladan so'ng amalga oshiriladigan chora-tadbirlar.

Zilzilaning kelib chiqishi va ularning parametrlari. Zilzilaning oqibatlar va zilzila kuchini baholash. Zilzilaning bino va inshootlarga ta'siri. Zilziladan oldingi harakat bo'yicha umumiy tavsiyalar. Zilzila vaqtida to'g'ri harakat bo'yicha umumiy tavsiyalar. Zilziladan keyingi harakat bo'yicha umumiy tavsiyalar.

10-mavzu: Aholini favqulodda vaziyatlarda muhofaza qilishga tayyorlash va qutqarish ishlari

Fugurohlarni favqulodda vaziyat haqida ogohlantirish. Fugurohlarni himoya inshootlarida saqlash. Aholini ko'chirishni tashkil etish va o'tkazish. Shaxsiy himoya vositalari yordamida fugurohlarni himoyalash. Aholi va hududlarni terrorchilik harakatidan muhofaza qilishni tashkil etish. Fuguro muhofazasi bo'yicha aholini o'qitishni tashkil etish. Shikastlangan o'choqlarda qutqaruv va birlanmchi tiklash ishlarni olib borish usullari ishlari. Kimyoviy, bakterioologik va arnlash shikastlangan o'choqlarda qutqaruv ishlari. Dezaktivatsiya, degazatsiya, dezinfektsiya

11-mavzu: Hayot faoliyati xavfsizligining nazariy asoslari

Hayot faoliyati xavfsizligini ta'minlash. Hayot faoliyati xavfsizligi haqida tushuncha. Hayot faoliyati xavfsizligining asosiy tushunchalari va terminlari. Hayot faoliyati xavfsizligi tarkibiy qismlari va ularning tekshirish obyektlari. Faoliyat xavfsizligini ta'minlashning ergonomika asoslari asosiy prinsip va usullari. Faoliyat xavfsizligi psixologiyasi. Ish joylarini esitak jihatdan jilovlash Zararli va xavfli omillar, ularning insonga ta'siri.

12-mavzu. Ishlab chiqarishda sodir bo'ladigan baxtsiz hodisalar va kasb

Kasalliklari

Ishlovchilarni faoliyat xavfsizligi talablariga amal qilishga o'qitish va qayta tayyorlash tizimi. Xotimlarni o'qitish va qayta tayyorlash ni tashkil qilish. Ishlab chiqarishda mehnat qobilyatini yo'qotilishi. Faoliyat jarayonida sodir bo'ladigan avariyaalar. Ishlab chiqarishda faoliyat jarayoni vaqtida yuzaga keladigan jarohatlanishlar va kasb kasalliklari. H-1 shaklidagi dalolatnomani to'ldirish tartibi.

13-mavzu. Ishlab chiqarish sanitarlyasi va mehnat gigiyenasi

Tennosferada havo muhitining ko'rsatkichlari, ularning mehnat faoliyatiga ta'siri, ishlab chiqarish mikroqilimning gigiyenik meyorlari, ularning inson organizmiga ta'siri. Ishlab chiqarishda mo'tadil ob-havo sharotini yaratish. Ishlab chiqarish korxonalarini shamollatish tizimlarining turlari. Umumiy va mahalliy shamollatishning mohiyati. Ishlab chiqarishda yoritish va uni meyorlari. Tabiiy va sun'iy yoritish. Yoritishga qo'yiladigan sanitar-gigiyenik talablar. Yoritish vositalari va turlari. Shovqin va tirash inson organizmiga zararli ta'siri. Yuzaga kelish sabablari va manbalari. Shovqin va tirashni tasniflash, muhofaza chora tadbirlarini belgilash. Ultra va infraqushlarning inson organizmiga zararli ta'siri. Yuzaga kelish manbalari va sabablari. Himoyalash vositalari.

14-mavzu. Ishlab chiqarishda zararli nurlanishlar, elektr va yong'in xavfsizligini ta'minlash chorlari

Ishlab chiqarishda zararli nurlanishlar, ularning hususiyatlari va inson organizmiga ta'siri. Yuzaga kelish manbalari va sabablari. Ularni tasniflash va meyorlash. Nurlanish manbalari va ularda ishlovchilarning xavfsizligini ta'minlash.

Ishlab chiqarishda elektr xavfsizlik asoslari. Elektr tokidan muhofazalanish usullari. Yerga ulab muhofazalanish tadbirlari. Inson tanasiga elektr tokiga ko'rsatayotgan qarshiligi.

Yong'in olati, uning kelib chiqish sabablari, omillari, turlari, yonish fazalari va ularning xususiyatlari. Iqisodiyot tarmoqlari binolari, inshootlari va qurilish materiallarining yong'iniga qarshi bardoshlilik darajalari. Sanoat korxonalarining yong'iniga va portlashga xavfli bo'yicha toifalari.

15-mavzu. Birinchi tibbiy yordam ko'rsatish asoslari

Respublikada halokatarlar tibbiy vizaratning tashkil etilishi va uning asosiy vazirlari. Jabrlanganlarga birlanmchi tibbiy yordam ko'rsatishning tartibi va qoidalari.

Yurak-o'pka reanimatsiyasi, omiflardan qon ketishi, turlari, tayanach - harakat tizimi shikastlanishlarida va kuyishda birinchi tibbiy yordam

ko'rsatish. Sovuq urishi, issiq ehtiganda, odam suvga cho'kkanida birinchi tibbiy yordam ko'rsatish. Jabrlanganlarni transportirovka qilish usullari.

Izoh: * bilan belgilangan mavzularni talabalar mustaqil o'zlashtiradilar va nazorat topshirig' i sifatida savol javob ko' rinishida topshiradilar.

III. Amaliy mashg' ulotlar bo'yicha korsatmalar va tavsiyalar

Amaliy mashg' ulotlar uchun quyidagi mashg' ulotlar tavsiya etiladi.

1. **Tabiiy hususiyatli favqulodda vaziyatlar oqibatlarini kamaytirishga qaratilgan profilaktik tadbirlar hamda sodir bo'lganda bartaraf etish bo'yicha choratadbirlarni o'rganish.
2. Zilzilaga qadar, zilzila vaqtida va zilziladan so' ng amalga oshiriladigan tadbirlar (simulyatsiya trenajyorlari yordamida).
3. **Texnologiya trenajyorlari yordamida).
4. **Transport avaryalarini oldini olishga qaratilgan profilaktika tadbirlarini o'rganish.
5. **Kuchli zilzila bilan bog'liq favqulodda vaziyatlar oqibatlarini bartaraf etish tartibini o'rganish.
6. **Aholi va hududlarni favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilish va fuqaro muhofazasi tadbirlarini rejalashtirish.
7. **Zilzila oqibatlaridan o'zini o'zi muhofaza qilish, jabrlanganlarga birinchi yordam ko'rsatish usullariga o'rganish.
8. **Yong'in-portlash sodir bo'lganda to'g'ri harakalanish tartibi.
9. **Hayot faoliyati xavfsizligining komforti sharoitlari, ishchi o'zini ergonomikasini o'rganish(Sabablar daraxti, Domino va b.).
10. **Ishlab chiqarishning zararli va zaharli omillarini inson organizmiga ta'sirini hisoblash.
11. Ishlab chiqarishdagi shovqin va vibratsiyani hisoblash.
12. Ishlab chiqarishdagi tabiiy va sun'iy yorug'likni hisoblash usullari.
13. **Elektr tokining inson organizmiga fiziologik ta'siri (Klasster, BBBB va b.)
14. **Kasbiy kasalliklarni va ishlab chiqarishdagi jarohatlarni tekshirish, hisobga olish va aniqlash usullari.
15. Shikastlanganlarga birinchi yordam ko'rsatish

Amaliy mashg' ulotlar multimedia qurilmalari bilan jihatlangan auditoriyada bir akademik guruhga professor-o'qituvchi tomonidan o'kazilishi

zarur. Mashg' ulotlar faol va interaktiv usullar yordamida o'tilishi, mos ravishda munosib pedagogik va axborot texnologiyalar qo'llanilishi maqsadga muvofiq.

Izoh: ** bilan belgilangan mavzularni talabalar mustaqil o'zlashtiradilar va nazorat topshirig' i sifatida savol javob ko' rinishida topshiradilar.

IV. Laboratoriya ishi bo'yicha ko'rsatma va tavsiyalar

Laboratoriya ishlarni bajarishda zamonaviy texnik jihozlardan foydalanish talab etiladi. Laboratoriya darslari kerakli laboratoriya uskunalar bilan jihatlangan auditoriyada o'kazilishi lozim. Laboratoriya ishlarni bajarish faol va interfaol usullar yordamida o'tilishi, mos ravishda pedagogik va axborot texnologiyalar qo'llanilishi maqsadga muvofiq.

Laboratoriya mashg' ulotlar uchun quyidagi mavzular tavsiya etiladi:

1. Havoning namlik darajasini psixrometrik usulda aniqlash
2. **Havodagi chang miqdorini aniqlash.
3. **Havodagi uglerod oksidlarini miqdorini aniqlash.
4. **Ogava suvlari loyqahligini taqrubiy topish.
5. **Ogava suvlarni fizik-kimyoviy lozalash usullari
6. Ish joylarida havo tarkibidagi chang miqdorini aniqlash
7. **Ish joylarida zararli gaz miqdorini aniqlash
8. Ishlab chiqarish korxonalarida va inshootlarda tabiiy yorug'likni aniqlash.
9. **Sanoat korxonalarini va muassasalarda harorat va atmosfera bosimini aniqlash
10. **Sanoat korxonalarini va muassasalarda mikroqulim sharoitlaridan havoning nisbiy namligi va harakat tezligini aniqlash.
11. **Zaharli moddalarning konsentratsiyasini aniqlash.
12. Sanoat korxonalaridagi shovqinni aniqlash.
13. **Ishlab chiqarish joylaridagi tebranishni aniqlash.
14. **Elektr jihozlarni yerga ulashni hisoblash.
15. **Birlanchi o't o'chirish vositalari ish umundorligini aniqlash.

Izoh: ** bilan belgilangan mavzularni talabalar mustaqil o'zlashtiradilar va nazorat topshirig' i sifatida savol javob ko' rinishida topshiradilar.

V. Mustaqil ta'lim va mustaqil ishlar

Mustaqil ta'limni quyidagi topshiriqlarni bajarish orqali amalga oshiriladi:
Hayot faoliyati xavfsizligi fanidan mustaqil ta'lim va mustaqil (nazorat)

<p>topshiriqlar yozma, og'zaki va amaliy bajarib ko'rsatish shaklida olinadi. Mustaqil topshiriqlarning birinchi shakli majburiy bo'lib uni bajargan talaba joriy nazorat uchun belgilangan bahni 60% qo'liga kiritadi ikkinchi va uchinchi martaqil ta'lim topshiriqlarimbelgilangan tartibda bajaragan talaba oraliq baholashdan maksimal ball olishi imkoniyatiga ega bo'ladi.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Atmosfera muhofazasi. Atmosferaning ifloslanishi va uni ifloslovchi manbalar. 2. Atmosfera havosini zaxarhi gazlar bilan ifloslanishi, ularni kamaytirish va zararsizlantirish yo'llari. 3. Global iqlim o'zgarishi. Iqlim o'zgarishini oldini olish bo'yicha chora-tadbirlar. Iqlim o'zgarishiga moslashuv. 4. Suvlarning ifloslanishi. Ifloslangan suvlarning insonlar salomatligiga ta'siri. Ogova suvlar va ularning turlari, ogova suvlarning tozalash yo'llari. Orol dengizidagi bugungi holat. Gidrosfera va uni muhofazalash. 5. Litosfera muhofazasi. Tuproq eroziyasi, uning turlari va unga qarshi kurashi yo'llari. Mineral va energetik resurslar va ularidan oqilona foydalanish. 6. Qattiq chiqindilardan atrof-muhitni himoya qilish. Toza hudud dasturi, uning mazmuni, maqsadi va vazifalari. 7. O'zbekistondagi bioxilma-xillik va uni himoya qilish. Alohida qo'riqlanadigan tabiiy hududlar: Fauna va floraning "Qizil kitob"ga kiritilgan kamyob va yo'qolib borayotgan turlari. 8. O'zbekiston respublikasi favqulodda vaziyatlarining oldini olish va bunday vaziyatlarda harakat qilish davlat tizimi(FVIDI) ning tuzilishi, vazifalari, kuch va vositalari. Ommaviy qitg'in qurollari va ular ta'siridan aholini muhofaza qilish. 9. Yadroviy qurollar va ularning xususiyatlari. Kimyoviy qurollarning turlari va xususiyatlari. Biologik qurollar va ularning xususiyatlari. 10. Tabiiy, texnogen va ekologik tustdagi favqulodda vaziyatlar va ular ta'siridan aholini muhofaza qilish. 11. Gidrotexnika inshootlarida yuz beradigan favqulodda vaziyatlar. Ishlab chiqarish jarayonlaridagi avariyaalar. 12. Quruqlik (tuproq, yer osti)ning holati, atmosfera (havo muhiti) tarkibi va xossalari va gidrosfera tarkibining o'zgarishi bilan bog'liq favqulodda vaziyatlar. Chiqindilar muammosi. 13. Global iqlim o'zgarishi, cho'llanishi sabablari, ichimlik suv muammosi. 14. Zilzila, uning yuzaga kelish sabablari. Zilzilaga qadar, zilzila vaqtida va zilziladan so'ng amalga oshiriladigan chora-tadbirlar. Zilzilaning bino va inshootlarga ta'siri. Zilziladan oldingi harakat bo'yicha umumiy tavsiyalar. Zilzila vaqtida to'g'ri harakat bo'yicha umumiy tavsiyalar. Zilziladan
--

<p>Keyingi harakat bo'yicha umumiy tavsiyalar.</p> <ol style="list-style-type: none"> 15. Aholini favqulodda vaziyatlarda muhofaza qilishga tayyorlash va qutqarish ishlari. Fugorolarni favqulodda vaziyat haqida ogohlantirish. Fugorolarni himoya inshootlarida saqlash. Aholini ko'chirishni tashkil etish va o'tkazish. 16. Shaxsiy himoya vositalari yordamida fugorolarni himoyalash. Aholi va hududlarni terrorchiik harakatlardan muhofaza qilishni tashkil etish. Fugoro muhofazasi bo'yicha aholini o'qitishni tashkil etish. Shikastlangan o'choqlarda qutqaruv va birjamchi tiklash ishlarini olib borish usullari ishlari. 17. Kimyoviy, bakteriologik va aralash shikastlangan o'choqlarda qutqaruv ishlari. 18. Dezaktivatsiya, degazatsiya, dezinfektsiya. Ishlab chiqarishda sodir bo'ladigan baxtsiz hodisalar va kasb kasalliklari. Ishlovchilarni faoliyat xavfsizligi talablariga amal qilishga o'qitish va qayta tayyorlash tizimi. Xodimlarni o'qitish va qayta tayyorlash ni tashkil qilish. 19. Ishlab chiqarishda mehnat qobilyatini yo'qotilishi. Faoliyat jarayonida sodir bo'ladigan avariyaalar. 20. Ishlab chiqarish sanitariyasi va mehnat gigiyenasi. Texnosferada havo muhiting ko'rsatkichlari, ularning mehnat faoliyatiga ta'siri, ishlab chiqarish mikroiqimining gigiyenk meyorlari, ularning inson organizmiga ta'siri. 21. Ishlab chiqarishda mo'tadil ob-havo sharoitini yaratish. Ishlab chiqarish korxonalarini shamollatish tizimularining turlari. Umumiy va mahalliy shamollatishning mohiyati. 22. Ishlab chiqarishda yoritish va uni meyorlari. Tabiiy va sun'iy yoritish. Yoritishga qo'yiladigan sanitari-gigiyenk talablar. Yoritish vositalari va turlari. 23. Shovqin va tirashni, yuzaga kelish sabablari va manbalari. tasniflash, muhofaza chora tadbirlarini belgilash. Ultra va infratovushlarning inson organizmiga zarari ta'siri. Yuzaga kelish manbalari va sabablari. Himoyalash vositalari. 24. Ishlab chiqarishda zarari nurlanishlar, elektr va yong'in xavfsizligini ta'minlash choralari. 25. Ishlab chiqarishda zarari nurlanishlar, ularning hususiyatlari va inson 26. organizmiga ta'siri. Yuzaga kelish manbalari va sabablari. Ularni tasniflash 27. va meyorlash. 28. Nurlanish manbalari va ulada ishlovchilarning xavfsizligini ta'minlash. Ishlab chiqarishda elektr xavfsizlik asoslari. Elektr tokidan muhofazalanish usullari. Yerga ulab muhofazalanish tadbirlari. Inson tanasiga elektr tokiga ko'rsatayotgan qurshiligi.

3	<p>29. Yong'in ofati, uning kelib chiqish sabablari, omillari, turlari, turlari, yonish fazalari va ularning xususiyatlari. Iqtisodiyot tarmoqlari binolari, inshootlari va qurilish materiallarining yong'iniga qarshi bardoshlilik darajalari. Sanoat korxonalarining yong'iniga va portlashga xavfli bo'yicha toifalari.</p> <p>30. Birinchi tibbiy yordam ko'rsatish asoslari. Respublikada halokatlar tibbiy xizmatining tashkil etilishi va uning asosiy vazifalari. Jabrlanganlarga birinchi tibbiy yordam ko'rsatishning tartibi va qoidalari.</p> <p>31. Yurak-o'pka reanimatsiyasi, ionlardan qon ketishi, turlari, tayanch - harakat tizimi shikastlanishlarida va kuyishda birinchi tibbiy yordam ko'rsatish.</p> <p>32. Sovuq urishi, issiq ehtigamda, odam suvga cho'kkanida birinchi tibbiy yordam ko'rsatish. Jabrlanganlarni transportirovka qilish usullari.</p> <p>33. Shikastlanganlarga birinchi yordam ko'rsatish</p> <p>34. Texnologiyalarini foydalanishda vaziyatlarni oldini olishga qaratilgan profilaktik tadbirlarni o'rganish. Transport avariylarini oldini olishga qaratilgan profilaktika tadbirlarini o'rganish.</p> <p>35. Kuchli zilzila bilan bog'liq favqulodda vaziyatlar oqibatlarini bartaraf qilish usullari.</p> <p>36. Kuchli zilzila bilan bog'liq favqulodda vaziyatlar oqibatlarini bartaraf qilish usullari.</p> <p>37. Etilish tartibini o'rganish. Aholi va hududlarni favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilish va fuqaro muhofazasi tadbirlarini rejalashtirish. Zilzila oqibatlaridan o'zini o'zi muhofaza qilish, jabrlanganlarga birinchi yordam ko'rsatish usullariga o'rganish.</p> <p>38. Yong'in-portlash sodir bo'lganda to'g'ri harakatlanish tartibi.</p> <p>39. Ishlab chiqarishdagi shovqin va vibratsiyani hisoblash. Ishlab chiqarishdagi tabiiy va sun'iy yorug'likni hisoblash usullari.</p> <p>40. Ishlab chiqarish korxonalarida va inshootlarda tabiiy yorug'likni aniqlash. Sanoat korxonalarini va muassasalarda harorat va atmosfera bosimini aniqlash. Sanoat korxonalarini va muassasalarda mikroqim sharoitlaridan havoning nisbiy namligi va harakat tezligini aniqlash.</p> <p>41. Sanoat korxonalaridagi shovqinni aniqlash. Ishlab chiqarish joylaridagi tebraniшни aniqlash. Elektr jihozlarni yerga ulashni hisoblash.</p> <p>42. Birinchi o't o'chirish vositalari ish unumdorligini aniqlash.</p> <p>Mustaqil ishini bajarishda zamonaviy o'ltov asboblari va qurilmalaridan foydalaniladi. Eng muhimi barcha mavzular o'rganib chiqiladi va og'zaki javob shaklida himoya qilinadi. Har bir mavzu bo'yicha tayyorlangan ko'rilgan ishlanmalar topshiriladi. Bu ishlanmalar – test, konsept, animasion material, rasm va chizmalar bo'lishi mumkin.</p> <p>VI. Ta'lim natijalari/kasbiy kompetensiyalar</p> <p>Talaba quyidagi kompetensiyalarga ega bo'lishi kerak:</p>
---	---

5	<p>-O'zbekiston Respublikasi hududida sodir bo'lishi ehtimol bo'lgan tabiiy, texnologiyalar va ekologik xususiyatli favqulodda vaziyatlar ro'y berishi mumkin bo'lgan favqulodda vaziyatlarining oldini olish, talafotlarni kamaytirish (yunshatish) va oqibatlarini bartaraf etish, asosiy ekologik konseptsiyalar, prinsiplar va qonunlarni, ekologik gumanitarlik, barqaror rivojlanish, ekologik xavfsizlikni ta'minlash masalalari to'g'risida hamda hayot faoliyatini xavfsizligining umumiy masalalari, hayot faoliyatini xavfsizligining huquqiy me'yoriy asoslari va hayot faoliyatini xavfsizligining tashkiliy masalalarini bilishi kerak:</p> <p>-favqulodda vaziyatlarda foydalaniladigan shaxsiy muhofaza vositalarini, favqulodda vaziyatlar sharoitida o'ziga va o'zaro tibbiy yordam ko'rsatish tartibini, sodir bo'lganda muhofaza qilish uchun zarur bo'lgan muhandislik-texnik tadbirlarni, aholini evakuatsiya qilish tartibini, xavflarni inson organizmiga ta'siri, insonga xavfli va zararli omillarning ta'sir qilish darajalari, ish joyiga qo'yiladigan talablari bo'yicha ko'nikmalariga ega bo'lishi kerak;</p> <p>-talabalar tabiiy muhofaza qilish, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, ekologik-huquqiy me'yoriy standartlar va qoidalarini amaliy tatbiq etish, ishlab chiqarishdagi yuzaga keladigan xavflarni tekshirish, o'rganish va tahlil qilish asoslarini, shaxsiy va jamoa himoya vositalaridan foydalanish jarohat olganlarni saralash va ularga birinchi tibbiy yordam ko'rsata olish malakalariga ega bo'lishi kerak.</p> <p>VII. Ta'lim texnologiyalari va metodlari:</p> <p>– tadqiqiy (kritik) fikrlashga chorlovchi modelashirilgan o'quv ma'ruzalari texnologiyasi;</p> <p>– o'qitishning muammoli-evristik usuli;</p> <p>– interaol keys-studiyalar;</p> <p>– guruhlarda ishlash;</p> <p>– yakka tartibda ishlash (individual loyihalar);</p> <p>–xorijiy o'quv metodlaridan foydalanish;</p> <p>– o'ylanitiradigan muammolarni ular oldiga qo'yish.</p> <p>Mashg'ulotlar yangi pedagogik texnologiyalardan foydalanib tashkil etiladi. Bunda aqliy hujum, klaster, sinkveyn tuzish, Venn diagrammasi, o'quv o'yinlari usullaridan keng foydalanish ko'zda tutiladi.</p> <p>Axborot kommunikatsiya texnologiyalariga ham alohida e'tibor beriladi. Fanga doir taqdimotlarni, ko'rgazmalar, elektron ma'ruza matnlari dasturdagi mavzularga mos holda tanlanadi.</p> <p>VIII. Kreditlarni olish uchun talablar:</p> <p>Fanga oid nazariy va uslubiy tushunchalarni to'la o'zlashtirish, tahlil</p>
---	---

natijalarini to'g'ri aks ettira olish, o'rganilayotgan jarayonlar haqida mustaqil mushohada yuritish, oraliq nazorat, mustaqil ish shakllarida berilgan vazifa va topshiriqlarni bajarish, yakuniy nazorat bo'yicha yozma ishini (testni) muvaffaqiyatli topshirishi kerak bo'ladi.

Fundan talablarini baholash o'zbekiston Respublikasi oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirining 2018 yil 9-avgustidagi 19-2018-sonli buyrug'i bilan tasdiqlangan "oliy ta'lim muassasalarida talabalar bilimni nazorat qilish va baholash tizimi to'g'risida"gi NIZOM asosida amalga oshiriladi.

$$OB = \frac{NT + M + A + MT}{4} \geq 3.$$

Izoh:

OB- oraliq baxolash. Bunda talabalar yakuniy nazoratga cha hamma mashg'ulotlar va mustaqil ta'limdan olgan baholari umumlashtiriladi.

NT- Nazorat topshiriqlar. Bunda talabalar mustaqil o'zlashtirishi kerak bo'lgan mavzular bo'yicha ma'ruza, amaliy va laboratoriya ishlari bo'yicha topshiriqlarni bajaradi.

M-Ma'ruza mashg'uloti. Bunda talabaning auditoriyada o'tilgan darslardagi ishtiroki hisobga olinib baholanadi.

A- amaliy mashg'ulot. Bunda talaba amaliy mashg'ulotlarni dafarga qayd etadi va og'zaki topshiradi.

MT- mustaqil ta'lim. Bunda talaba mustaqil ta'lim topshiriqlari sifatida berilgan mavzular yuzasidan maket model yasaydi yoki slayd tayyorlab himoya qilish orqali baholanadi.

Talaba oraliq baholashdan kamida qonirgati baho olgan taqdirda yakuniy nazoratga ruxsat beriladi.

Yakuniy nazoratda talabaga o'tilgan mavzular doirasida test yoki tuzilgan savollar bo'yicha yozgan yozma ishi uchun baho qo'yiladi. Yakuniy nazoratdan kamida qonirgati baho olgan taqdirda talaba fanning o'zlashtirgan hisoblanadi va 6/4 kreditiga ega bo'ladi.

Fanga aqratilgan auditoriya soatini 25% ni va undan ortiq soatini sababsiz qoldirgan talaba ushbu fundan chelashirilib yakuniy nazoratga kiritilmaydi, hamda mazkur fan bo'yicha tegishli kreditini o'zlashtirmagan hisoblanadi.

Asosiy adabiyotlar

1. A. Mark, P. Friend James Fundamentals of Occupational Safety and Health, Beman Press, Germaniya, 2007
2. N.S.Baxriddinov. «Hayot faoliyati xavfsizligi». O'quv qo'llanma.-T.: «DIMAL», 2024. 371b

- 3.A.T.Mamadaliyev, Z.N.Mamadjanov, M.M.Sobirov. «Favqulodda vaziyatlar va fuqaro muhofazasi». Darslik.-T.: «DIMAL», 2024. 416 b
- 4.A.T.Mamadaliyev, Z.N.Mamadjanov. «Favqulodda vaziyatlar va aholi muhofazasi» Darslik.-T.: «LESSON PRESS», 2022.300b
5. SH.Raxmanov. «Ekologiyamning huquqiy asoslari». O'quv qo'llanma.-N.: «Fazilat orglex servis», 2024.230b
6. Narziyev Sh.M., Kurbonov Sh.X. Hayot faoliyati xavfsizligi. O'quv qo'llanma.-T.:«Yangi nashr», 2019.- 234 b
- 7.O.X.Muliydinov, H.M.Oxdirov, E.Yu.Yuldiyev. Ekologiya. Darslik.-T.: «Fan va texnologiya», 2020. 400 bet.

Qo'shimcha adabiyotlar

- 8.Yuldashev O.R., Djabborova Sh.G., Xasanova O.T. Hayot faoliyati xavfsizligi. Darslik.-T.:«Toshkent-Iqtisodiyot»,2014.- 268 b
- 9.O'zbekiston Respublikasi Konstitusiyasi – T. O'zbekiston, 2022.–56b.
- 10.«Mehnatni muhofaza qilish to'g'risida»gi (yangi ta'hir) O'zbekiston Respublikasi Qonuni 2016 yil 22 sentyabr.
- 11.D.YO. Yornatova, X.S. Xushvaqitova. « Ekologiya va tabiatni muhofaza qilish ». Darslik.-T.: «Fan va texnologiya», 2018, 200 b.

Axborot manbalar

- 6 12.www.gov.uz – O'zbekiston Respublikasi xukumat portali.
- 13.www.lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi.
- 14.www.bilim.uz – O'LMITV sayti
- 7 **Namangan muhandislik-qurilish instituti tomonidan ishlab chiqilgan va institut limiy-uslubiy kengashining «__»_____2024 y.dagi ____sonli majlis bayoni bilan tasdiqlangan.**
- 8 **Fan/modul uchun mas'ullar:**
A.Mamadaliyev – NamMQI «Mehnat muhofazasi va ekologiya» kafedراسi dotsenti
N.Mo'minjonov – NamMQI «Mehnat muhofazasi va ekologiya» kafedراسi slayyor o'quvchisi
- 9 **Taqrizchilar:**
A.Arislanov –NamMTI, «Kimyo» kafedراسi dotsenti
M.Abdullayev– NamMQI, «Kimyoviy texnologiya» kafedراسi professori